

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Aandacht voor het klimaat, een kans voor de kerk

J.H. Kuiper ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - J.H. Kuiper	
Aandacht voor het klimaat, een kans voor de kerk	855
<i>Meditatief</i> - J. Glas	
Christus in mij	858
<i>Wandelen met God</i> - J.T. Oldenhuis	
Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison,	859
<i>Achtergronden</i> - M.J.C. Blok	
Ouders, let op uw zaak!	861
<i>Samenleving</i> - J. Westert	
Participatie, participatie en nog eens participatie!	863
<i>Synode impressies</i> - W. Tiekstra	
Zwolse zaken (12)	866
<i>Lied van de week</i> - J. Smelik	
Gereformeerd Kerkboek gez. 26: Alles wat adem heeft love de Heer	868
<i>Uit de kerken, Persberichten</i>	

Nederland warmt sneller op dan de wereld. Dat vertaalt zich de laatste jaren niet in warme, droge zomers, maar de statistieken zijn op dit punt helder. Begin september heeft de nieuwe Deltacommissie een groots plan geïntroduceerd om ons land aan te passen aan de gevolgen van de klimaatverandering. Daarin alleen al wordt al duidelijk dat het niet meer gaat om risico's die we nog kunnen bestrijden door de knop van onze weelderige levensstijl om te draaien. In dit artikel wil ik hier nader op ingaan en nagaan wat de mogelijkheden van de kerk zijn om op de vragen die hieruit voortkomen in te spelen. Daarvoor is eerst nodig dat we op de situatie van vandaag rond de klimaatproblemen ingaan. Dit is een vervolg op een eerder artikel dat op 17 mei in dit blad verscheen: 'Duurzaamheid als ethisch motief'.

Klimaat voor actie

Er is een tijd geweest dat actie voor het milieu een vrijwel uitsluitend linkse bezigheid was. Tenminste, die indruk wordt gewekt door de politieke partijen die nu de zorg voor de leefomgeving als hun exclusieve niche claimen. Voor het gemak gaan ze dan voorbij aan publicaties van bijvoorbeeld prof. dr. P. Nijkamp, al in de jaren zeventig, en aan bijvoorbeeld een publicatie van het Gereformeerd Politiek Verbond over energie met beleid (1982). Maar ik kan me niet voorstellen dat van de heren Jongeling, Verbrug en Schutte een bedenkelijk 'aksieverleden' boven water komt, waardoor hun loopbaan in de politiek opeens in een ander licht komt te staan.

Dat heeft de kerk wel parten gespeeld. Juist omdat inzet voor een betere wereld hier en nu gepaard ging met buitenparlementaire en, erger, wettelijk niet toegestane acties, was het bijna een pavlovreactie bij de confessioneel getinte voorgangers om erop te wijzen dat Gods koninkrijk niet van deze wereld is en niet door mensenhanden tot stand komt. Zeker in reactie op de in die jaren populaire bevrijdingstheologie, waarin soms wel de indruk gewekt werd dat onze handen die van God zijn en dat we het zelf moeten doen. Als er al een actie gevoerd werd, dan onder de titel bijvoorbeeld: geen kerkgeld voor geweld (de stichting bestaat nog en probeert nu aan te tonen dat het met het klimaatprobleem allemaal nogal meevalt). Achteraf moet je zeggen dat de actievoerders beter dan de kerkmensen in de gaten hadden dat de wereld waarin we leven gigantisch onder druk is komen te staan en dat dit samenhangt met keuzes die in de bouwtekening van onze samenleving vastgelegd zijn. Er zijn ook in die tijd christelijke denkers geweest die wezen op de gevaarlijke tendensen in de zichzelf tot wet geworden samenleving en daartegenover met architectonische kritiek op de maatschappij kwamen (de term is van Abraham Kuypers). Denk aan de vertegenwoordigers van de Reformatorische Wijsbegeerte die op bijzondere leerstoelen aan de Nederlandse universiteiten jaar in jaar uit hun stem lieten horen. Maar ik heb toch de indruk dat de werking van de markt ook onder gereformeerde ondernemers, groot en klein, het laatste woord had en dat het lange termijn belang van het milieu vaak opgeofferd is aan het korte termijn belang van de winst. Ik doe niets af van de noodzaak om economisch rendabel te werken. Zou die gedeeltelijke blindheid kunnen komen, omdat we onze kaarten gezet hebben op de toekomst? 'Hier beneden is het niet'. Er was geen klimaat voor actie. Het blad *Uitdaging* wees er in zijn laatste editie op dat ook onder evangelische christenen deze houding nog vaak voorkomt. Welke boodschap draagt de kerk nu uit?

Actie voor klimaat

Het kan lijken alsof het tij volledig gekeerd is. Het is niet moeilijk via internet een wereld aan christelijke organisaties en verbanden te ontdekken die zich bezig houden met de problemen, veroorzaakt door de klimaatverandering. Dat geldt zowel voor het binnenland als voor het buitenland. Een paar weken geleden nog verscheen in dit blad (en andere) een artikel van drs. P.H. Siebe over de maand van de schepping, september 2008. Het was ook een van de punten van kritiek die ik kreeg op mijn artikel uit mei 2008: je doet alsof er geen oog is voor de klimaatproblemen, maar intussen kan geen ondernemer of instantie uit onder de noodzaak duurzaam te produceren en te werken. Bij veel opleidingen in de bedrijfskunde en

economie hoort nu ook een module bedrijfsethiek. Dat gaat over maatschappelijk verantwoord ondernemen. Er is hoop voor werkloze ethici. Actie voor klimaat is 'in'. Toch kunnen daar wat kanttekeningen bij geplaatst worden. Onlangs hoorde ik over een scan bij een parkmanagementsorganisatie die uitwees dat er bedrijven waren die 25% op hun energierekening konden besparen. Dit is geen geïsoleerd voorbeeld. In het voorjaar vroeg het bureau Price Waterhouse Cooper aandacht voor het verschijnsel dat duurzaamheid niet echt geïntegreerd is in de bedrijfsvoering. Daarover hebben ze een rapport bekend gemaakt. Het begrip kan dan wel op het vaandel van het bedrijf of de instelling staan, maar dat is iets anders dan dat het ook op de werkvloer te merken is. Uiteraard bieden zij dan hulp aan om wel tot een wat tegenwoordig klimaatneutrale bedrijfsvoering heet, te komen. Alleen, het bange vermoeden dat het spreken over duurzaamheid vaak alleen maar de presentatie naar buiten betreft, is in het onderzoek van het genoemde bureau bewaarheid.

Systeemdenken

Hierboven noemde ik al de kritiek op het (kapitalistische) systeem die zover ging dat in het actievoeren het systeem ook niet langer erkend werd. Juist omdat er veel op aan te merken was, werd het kraken van leegstaande woningen en panden aangemoedigd. Wie zich op de Bijbel oriënteert, wijst dat af. Het komt er dan wel op aan hoe. Het is niet voldoende om alleen naar het vergrijp aan andermans eigendom te kijken. De Bijbel kent geen absoluut eigendom van mensen. De aarde en alles erop is van God en bestemd om in zijn dienst te gebruiken. Eigendom is relatief.

Het is echter ook niet bevredigend om in de kritiek op het kapitalistische systeem te blijven hangen. Juist kenmerkend voor het alternatief uit de actiewereld is hetzelfde autonome denken. Er komt gewoon een ander verklaaringsmodel voor het afgewezen in de plaats, dat mensen net zo goed van hun vrijheid beroofd. De verzuchting van de ondernemer dat hij vanwege de marktwerking wel dingen moet doen die hij misschien als persoon liever niet wil, heeft een parallel in de benadering van de linksige therapeut die de problemen van zijn cliënt allemaal wijt aan het maatschappelijke systeem. De vaak terecht kritiek blijft daarmee gevangen in dezelfde kaders en leidt alleen tot gevoelens van machteloosheid, in de terugblik op de jaren tachtig van deze maanden vaak treffend onder woorden gebracht. De golven van de actie breken stuk op de basaltblokken van de gevestigde orde.

Ethiek als vrijheid

Op dit punt van de ervaren machteloosheid kan de ethiek een uitweg geven. Wanneer het woord ethiek valt, komt al snel de gedachte aan normen en waarden boven, aan geboden van een instantie buiten ons die voorschrijft. Zeker vanuit de Bijbel kan dat beeld opkomen: dit zijn de geboden, inzettingen en verordeningen... Toch is het goed om dat beeld bij te stellen. Ik wil daarbij niets af doen aan de manier waarop God ons openbaart wat goed is voor ons leven op zijn wereld. Via de vorm van de geboden doet Hij een sterk appél op onze wil en neemt Hij ons in dienst. Toch is het accent op de vrijheid in de Bijbel opvallend. Al in het voorwoord/opschrift van de wet komt het naar voren. Paulus legt er later de nadruk op als mensen proberen iets met die geboden te doen buiten dat kader om: jullie zijn tot vrijheid geroepen. Als je daar ver-

der over nadenkt, hangt dat samen met de gekozen vorm. Door ons aan te spreken met een gebod, stelt God ons voor de keuze en helpt Hij om verantwoordelijkheid te nemen voor de situatie waarin we, al dan niet door eigen schuld, beland zijn. Ethiek gaat dus niet over het opgeheven vingertje, of de morele afkeuring van het gedrag van anderen, maar om het veilig stellen van de vrijheid waar-toe we geroepen zijn.

Juist voor wie zich slachtoffer voelt van 'het systeem' is dat goed nieuws. Het is goed hierbij te beseffen dat het gaat om het hart van het evangelie. God leert mensen weer wat verantwoordelijkheid is. Dat is al te lezen in Genesis 3, het gesprek tussen God en de beide mensen van het begin na de zondeval, en dat komt ook voor in het onderwijs van Christus, die mensen leert de goede keus te maken. Juist in het kader van het mondiale klimaatprobleem is dat belangrijk. Bij dat probleem kun je dezelfde machteloosheid ervaren als hierboven geschetst: wat maakt het uit wat wij doen, zolang nog lang niet alle landen het Kyotoverdrag ondertekend hebben. En natuurlijk is het sneu als je zelf vanwege het milieu naar je werk fietst en boven je hoofd braken de vliegtuigen hun gigantische hoeveelheden kooldioxide uit, vliegtuigen die met ladingen vol de toeristen naar de zongebieden brengen voor veel te weinig geld. Maar die ervaren fundamentele vrijheid helpt wel om koers te houden in je leven, ook bij de keuzevrijheden die je zelf op het gebied van klimaat en duurzaamheid hebt.

Verantwoordelijkheid op de werkvloer

Bij de voorbereiding van dit artikel kwam ik op de website van dr. M.J. Verkerk (www.maartenverkerk.nl) een aantal artikelen tegen, zomaar te downloaden. Hij voert samen met anderen het pleidooi voor een bedrijfsethiek die niet van buitenaf het proces binnen de onderneming bekritiseert en probeert bij te sturen vanuit de klassieke vormen van ethiek. Hij probeert echter van binnenuit, rekenend met de structuur van de organisatie, de situaties te verhelderen en mensen te helpen. Centraal in die benadering staat ook het begrip verantwoordelijkheid, die je daarna moet specificeren voor de verbanden waarin de werknemer gezien zijn functie in het geheel, staat. Ook hij constateert daarbij dat duurzaamheid vaak een van buitenaf gevoerd etiket is dat de werkelijkheid van de bedrijfsvoering niet dekt. Vandaar zijn pleidooi voor een bedrijfsethiek die niet als een vreemde discipline binnenkomt, maar van binnenuit werkt. Dit staat tegen de achtergrond van de reformatische wijsbegeerte, waarnaar hij verwijst. Zijn artikelen zijn ook eerder gepubliceerd in het blad van de stichting voor Reformatorische Wijsbegeerte, *Beweging*.

Naar mijn overtuiging komen in dat concept de lijnen bij elkaar en is er een verbinding te leggen tussen de kernwaarden van het christelijke geloof en de werkvloer. Juist omdat het geloof hierbij zich niet verliest in grote woorden waarmee je jezelf in feite terugtrekt uit de maatschappij, maar verantwoordelijkheid vorm geeft op een manier die bij mensen past en niet alleen zinnig is voor wedergeborenen. Als kerk die het evangelie van Gods genade in Christus brengt, ben je dus alleen al door die boodschap te brengen verrassend relevant voor een samenleving die overigens keer op keer die boodschap misverstaat en als betuttelend ervaart. Dit laatste vraagt er wel om de hand in eigen boezem te steken en ons af te vragen of we het samen toch niet teveel gezocht hebben in het opgeheven

vingertje van de afkeuring en te weinig in de vrijheid waarin we geroepen zijn.

Met het oog op het naderende Calvinjaar zou je je ook kunnen afvragen of het beeld van Calvin dat bij de mensen bestaat, niet teveel ingevuld is vanuit zijn epigonen en te weinig vanuit de fundamentele manier waarop de reformator zelf mensen helpt hun positie voor God in te nemen en de vrijheid van Christus te ervaren in een nieuw zicht op hun verantwoordelijkheid binnen het grote geheel van Gods schepping. De boodschap die de kerk namens Hem mag brengen, brengt dus niet alleen mensen in beweging (motivatie), maar helpt ze ook de goede kant uit te gaan (inhoud). De in de jaren zeventig en tachtig gevoelde tegenstelling tussen het komende heil van de nieuwe aarde en het huidige heil van de bevrijdingsbewegingen is hiermee achterhaald.

De sprekende kerk

Bij de discussie van twintig jaar geleden hoort ook het gesprek over het spreken van de kerk. Dit gaat dan niet over de inhoud van de zondagse preken, maar over de vraag of er daarnaast ook mogelijkheden zijn. Deze discussie is belast vanuit het verleden. Terwijl de grote kerkverbanden documenten publiceerden waarin ze ingingen op de actuele politieke of economische situatie, hebben de gereformeerden zich daarvan altijd afzijdig gehouden. Als het erop aankomt, in het voetspoor van Abraham Kuiper, die onderscheid maakte tussen de kerk als instituut en de kerk als organisme. Aan de laatste, de verzameling kerkleden in deze wereld, liet hij het spreken over politieke en maatschappelijke onderwerpen over. Ze hebben dat ook driftig gedaan in christelijke partijen en vakbonden. Het opvallende is dat na de vrijmaking dit onderscheid van Kuiper in principe verworpen is, maar in de praktijk, in de definitie van kerkelijke zaken die de agenda van kerkelijke vergaderingen bepaalt, gehandhaafd bleef.

Daarom verrast het om in de laatste opdracht van de deputaten voor kerk en overheid te lezen dat zij opdracht krijgen bezinningsavonden te organiseren over maatschappelijk en cultureel relevante onderwerpen en/of het beleid van de overheid. Dat hoorde al bij hun opdracht, maar de gehouden informatieavonden zijn tot nu toe door weinigen bezocht. De voorzitter van het deputaatschap wijst erop dat er op dit punt een omslag moet komen, een afscheid van de Kuyperiaanse traditie die het denken over de samenleving overlaat aan de organisaties. Die omslag komt er volgens hem langzaam.

Je kunt nog best even praten over de vraag of bezinningsavonden daarbij het goede middel zijn om tegelijk te constateren dat er opnieuw ruimte is voor de overtuiging dat de bijbelse boodschap die de kerk brengt, relevant is voor de samenleving.

Het huidige debat over de gevolgen van de klimaatverandering voor de levensstijl van de wereldburger is een goede gelegenheid om die relevantie van de bijbelse boodschap in deze wereld te laten merken. Juist op dit punt heb je te maken met de actualiteit om ons heen, met angstgevoelens die leven, en met de uitnodiging om je vrijheid in verantwoordelijkheid te beleven. Enig surfen op het helaas energievretend internet laat zien dat er binnen de kring van de kerk voldoende deskundigheid is om dit gesprek met de wereld op niveau aan te gaan. Laten we de handschoen oppakken. We hebben een woord voor de wereld.

Dr. Jan Kuiper is productontwikkelaar bij Steunpunt Gemeenteopbouw.

Christus in mij

Kolossenzen 1:27

Aan hen heeft God bekend willen maken hoe glorierijk dit mysterie is voor alle volken: Christus is in u, hij is uw hoop op goddelijke luister.

J. Glas ■

Een mysterie

Als alles draait om de betekenis van Gods genade voor de mens, hoe komt het dan dat christenen hun houvast zoeken in regels en regelgeving, tradities en nestgeur? Omdat zij het mysterie niet doorgronden. Christenen snappen niet eens waarom ze christen heten.

Christus in u

Dat blijkt uit hun reactie op de woorden: Christus in u. Ze steken de handen in de lucht en kijken naar hun borst: Christus in mij? Wat is dat nu weer voor een vage uitdrukking. Daar kan ik helemaal niets mee. Geloven is naar de kerk gaan, belijdenis doen, actief zijn in kerk en samenleving, niet verslaafd zijn. Geloven is God gehoorzamen.

Er is iemand in mijn leven gekomen

Misschien helpt een vergelijking ons om iets van het glorievolle mysterie te begrijpen. Stel dat je een collega hebt die altijd trouw haar werk doet, liever niet opvalt en er niet al te modieus uitziet. Van de ene op de andere dag is het alsof zij een metamorfose heeft ondergaan. Ze kleed zich stijlvol, beweegt zich vol zelfbewustzijn en heeft een opgewekt humeur. Haar antwoord op jouw vraag wat er met haar is gebeurd, luidt: ja, weet je, er is iemand in mijn leven gekomen; vanavond ga ik met hem uit. Misschien kan deze vergelijking helpen wat het mysterie 'Christus in u' betekent en wat dat met een mens doet. Geloof betekent: er is iemand in mijn leven gekomen.

Meer dan een systeem

De woorden 'Christus in u' vormen de kern van Paulus' boodschap en het hart van deze brief. In

de gemeente te Kolosse waren mensen die nog vastzaten in het denken dat geloof hetzelfde is als gehoorzaamheid aan een systeem, terwijl zij vinden dat zij gehoorzaam zijn aan God. Hun glorie blijkt uit de topprestaties die zij leveren, de roem die hen ten deel valt. Een gemeente met de borst vooruit. Maar wie het mysterie heeft leren kennen, schuift het systeem aan de kant en doet zijn versierselen af. Er is iemand in je leven gekomen die je aanvaardt zoals je bent, zielsveel van je houdt en je niet laat vallen ondanks de slechte kanten die hij in je leven ontdekt. Dat verandert alles. Dat zet je aan tot prestaties die je nooit geleverd zou hebben vanuit de gehoorzame opvolging van wetten en regels. Tradities hoeven niet verkeerd te zijn, als zij maar wijzen op Christus en er niet op uit zijn zichzelf staande te houden en geprezen te worden. Dat heeft niets met goddelijke luister te maken. Eerder met het opblazen van jezelf.

Vertrouwen in plaats van controleren

Christenen, kerkenraden en synodes zouden meer Gods genade centraal moeten stellen als de kern van de boodschap en het middelpunt van hun functioneren. Wanneer zij beseffen wat het met hen doet als Christus in hun leven komt, verandert alles. Dan mogen christenen vertrouwen hebben in elkaar. Hun leven kan verschillen, hun houding niet. En de richting waarin ieder zich beweegt, is dezelfde: naar Christus toe. Dan ontstaat het juiste klimaat voor correctie: alles wat zich tussen Christus en ons innestelt, is verkeerd. Helder. Regels verraden angst en de neiging om te controleren.

Ds. Jacob Glas is predikant van de Gereformeerde Kerk te Maastricht.

Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison

wandelen met God

Midden in de wereld stond de kerk. De torens van de oude eerbiedwaardige gebouwen in de langzamerhand verdwijnende dorpen zijn er nog het bewijs van. Ze wezen de hele dorpsgemeenschap naar de hemel. En als de klokken begonnen te luiden, riepen ze de hele 'wereld' naar de kerk.

J.T. Oldenhuis ■

Het Kyrie gaat aan het Gloria vooraf

En dan? Dan was de eerste beweging daar er één van ootmoed en inkeer: belijdenis van schuld, besef van nood en ervaring van het tekortschieten als mensen van God tegenover de Schepper. Laten wij de Heer om ontferming aanroepen voor de nood van de wereld en zijn naam prijzen, want zijn barmhartigheid heeft geen einde. Dat is de formule waarop al deze elementen zijn samengevat. Het is het gebed vanuit de nood van de wereld, die juist in die eerste ontmoeting met God aan het begin van de liturgie gevoeld wordt en die een uitweg zoekt in een roep om recht over alle onrecht en machtsmisbruik. In een kreet vanuit de diep gevoelde onmacht en machteloosheid tegenover het universele kwaad dat als een deken over de aarde ligt. Kyrie, eleison, Christe, eleison, Kyrie, eleison. Het is de opening van alle 'missen' die wij intussen afdoen als rooms maar die wel in de volgorde van de verschillende elementen iets bewaard hebben dat wezenlijk is voor de omgang met God: altijd komt eerst het Kyrie, het gebed om Gods ontferming, het appèl op zijn barmhartigheid. De roep om de genade vanuit het besef dat niets is verdiend en dat het eerder te verwachten is, dat God zich zal afwenden in getergde boosheid en terechte irritatie om alles wat wij mensen van zijn goede schepping hebben gemaakt. Maar Hij heeft het initiatief genomen om de zonde van de wereld weg te nemen. En dan pas mondt het Kyrie uit in het Gloria, waarin de verwondering over het bewogen hart van God haar verwoording zoekt in een haast overvloedige herhaling van steeds hetzelfde: wij loven U, wij prijzen U, wij aanbidden U, wij verheerlijken U, wij zeggen U dank, want groot is uw heerlijkheid, Here God, hemelse koning, God, almachtige Vader.

Die liturgieën van de oude kerk, die elementen waarin de diepe vroomheid is 'gestold', ze kunnen ons zoveel leren. En het is heel armoedig dat er ooit door synodes gezegd is, dat wij daar nog niet aan toe zijn, en dat het te veel gevraagd is en dat het allemaal wat elitair is en wat ver van de mensen af staat. Wij raken een stuk ervaring van wezenlijke dingen in de omgang met God kwijt.

Bijbelse noties

En dat zijn nu precies de bijbelse noties. We vinden ze in de psalmen: de roep uit de diepten in Psalm 130; de dorst naar God evenals de moede hinde die naar 't klare water smacht in Psalm 42/43; de roep om genade in Psalm 25, het diepe besef van schuld in Psalm 51; het beeld van de mens die met heel zijn bestaan hunkert naar God, in een dor en dorstig land zonder water in Psalm 63; de vrome houding van aanbidding in Psalm 123. Het is maar een greep. Er is zoveel meer: het is de dragende grond voor heel de omgang, de wandel met God. En wie goed luistert, vindt dat element ook terug in de uitroep 'Hosanna', die de klank van een overwinningskreet gekregen heeft voor velen, maar die letterlijk betekent: help ons toch, help ons toch alstublieft! Och Heere, geef toch heil (Ps. 118:25). Daar begint de lofprijzing mee, of anders verliest ze de diepgang die tegenover deze God gepast is. Ja, het Kyrie gaat aan het Gloria vooraf.

Nood en schuld en zonde

Nood en schuld en zonde zijn niet identiek. We moeten ze dus ook niet met elkaar verwarren of op één hoop gooien. Nood is dat er iets is dat drukt, iets dat te groot is en te zwaar. Dat kan de nood zijn van schuld om iets waarin gefaald is. En soms kan daarbij op zoiets als een verzachtende omstandigheid worden gewezen, bijvoorbeeld gebrek aan durf of gebrek aan kennis of gebrek aan goede hulp. Maar ook met die verzachtende omstandigheden kan er een diep gevoel van nood zijn: waarom durfde ik niet, waarom was ik niet sterker, en waarom was er dan niemand die me op het kritieke moment hielp? Heb ik wel hulp gezocht en deed ik dat wel bij de goede mensen? Dat kan ook anderen in de nood brengen: waarom hebben wij niet geholpen met goede woorden op tijd, met de goede oriëntatie of met praktische steun? Ja, dat is nood, die gevoeld wordt, sterker: die gevoeld behoort te worden. Er is een gemeenschappelijke nood van tekort schieten met elkaar. Zijn we wel duidelijk? Spreken we wel op tijd? Doen we dat zuiver? Doen we dat discreet? Of was de

toon al zodanig, dat de ander eerder afgestoten dan geholpen werd?

Er is ook nood door schuld van duidelijke zonde: het bewust negeren van Gods goede richtlijnen, er tegen in gaan, er tegen in gegaan zijn. Soms terwijl er best voldoende kennis aanwezig was. Dat is de nood van de schuld. Dat is wat anders dan spijt. Het gaat dieper. En er zal ook meer moeten worden gezegd, moeten worden beleden. Er is nood, die alleen maar na erkenning van schuld kan worden weggenomen. Ook daar staan de psalmen vol van.

De nood der wereld

Beleven we onze eigen nood? Is er de ruimte voor in onze gebeden? Is er de ruimte voor in onze gezamenlijke gebeden? In de liturgie? Dat is toch zoveel als onze gezamenlijke wandel met God! Tillen wij daar, in de kerkdienst, nog wel aan de nood van de wereld? Voelen wij ons daar een deel van? Zijn die elementen van de in de oude liturgieën gestolde vroomheid nog wel voldoende aanwezig? Of verglijden wij langzamerhand in een oppervlakkigheid die gekenmerkt wordt door de aanpassing bij wat de meerderheid nu eenmaal mooi, goed, leuk en aardig vindt? De kerkklokken luiden niet meer. Ze roepen de wereld niet meer naar de kerk. De wegen lopen niet meer vol op de zondagmorgen in de oude dorpskernen. Laat staan in de steden. De torens fungeren niet meer als de spitsen die naar de hemel wijzen: ze staan op de monu-

mentenlijst als bewijzen van een voorbijgegaan tijdperk. En in de kerken beginnen we veel gauwer met het Gloria, zonder overigens de diepe tonen aan te slaan, die het Gloria van de oude liturgieën kenmerkten. De beat van drums, de versterking van elektrische gitaren, de oppervlakkigheid van vele lekker in het gehoor liggende melodieën, die precies passen bij de dito teksten rollen over ons heen. Maar overal zijn er de oorlogen, worden mensen zomaar doodgeschoten, worden vrouwen geronseld, kinderen gestolen, oorlogen gevoerd, gevangenen gemarteld, rijkdommen verspilld, beesten uitgemoord, ongeboren kinderen geaborteerd en ga maar door. Een zee van ellende. De nood van de wereld. Macht, geld en seks zijn de machten die de maatschappij beheersen. God ziet het. Hij ziet nog veel meer dan wij. En Hij hoort nog veel meer dan wij. Hij hoort het brullend gebral van de machthebbers, maar ook de knarsende minachting die bedacht wordt in de schuilhoeken van een hart. Wat is de geur die er van de wereld opstijgt naar God? Wat hebben wij samen van de schepping gemaakt? Waarom zou God er niet ogenblikkelijk een einde aan maken? En wij zijn deel van die wereld. Voelen wij daar de nood nog van? Zouden we niet altijd weer moeten beginnen met het Kyrie? Of gaan we lekker praisen?

Kyrie, eleison, Christe, eleison, Kyrie, eleison!

Ds. Jan Oldenhuis is emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te Groningen-Helpman.

Een Kyrie-gebed

Bron van leven,
wij leven op een geplunderde aarde
en zuchten met heel uw schepping:
ontferm U over ons.

Bron van leven,
wij leven temidden van vergiftigde wateren
en zuchten met heel uw schepping:
ontferm U over ons.

Bron van leven,
wij leven temidden van vervuilde lucht
en zuchten met heel uw schepping:
ontferm U over ons.

Bron van leven,
Wij leven temidden van bergen afval
en zuchten met heel uw schepping:
ontferm U over ons

Bron van leven,
wij leven temidden van dodelijke wapens
en zuchten met heel uw schepping:
ontferm U over ons

Bron van leven,
wij, geschapen naar uw beeld,
zijn verkeerde wegen ingeslagen
en de hele schepping zucht met ons mee:
ontferm U over ons

Een voorbede

O God, wees in ons midden
ter wille van alle mensen op aarde.
Open onze ogen voor uw bevrijding
en openbaar U aan een verblinde mensheid.
Laat uw aangezicht lichten over wie ziek zijn,
geef hun uw kracht en uw vrede.
Allen die arm en zwak en behoeftig zijn,
geef dat ze U kennen,
op U steunen
en deel hebben aan uw overvloed.
En de machtigen en rijken,
geef hun de macht die ze missen:
de geest die hun doet inzien dat ze vrij zijn door uw
bevrijding,
vrij om anderen lief te hebben.
Geef aan ieder van ons en ons allen
uw leven en uw vrede.

(via: 'De weg van de liturgie' red. Paul Oskamp en Niek Schuman, ontleend aan: 'Vlam van de Geest. Gebeden uit de oecumene'; vertaald en bewerkt door W.R. van der Zee, Kampen 1991, blz. 37 en 57; het tweede gebed is afkomstig uit Zaïre)

Ouders, let op uw zaak!

**“Zonder profetie vervalt het volk tot bandeloosheid,
wie de wet in acht neemt, is gelukkig”.
Spreuken 29:18.**

M.J.C. Blok ■

Onlangs waarschuwde ons een dominees-vrouw met een aan drugs verslaafde zoon van 15 jaar: weten we wel (de dominees inclusief) wat er in de wereld te koop is (Alie Schutte in *N.D.* van 10 mei 2008)? Onderschatten we de verleidingen van satan niet?

In dezelfde week las ik bij een aantal prominente christenen (onder wie Prof. A.T. van Deursen) dat onder ons, christenen, een Nadere Reformatie nodig is.

De Reformatie van de 16^e eeuw zorgde (zeg maar) voor een goede leer, maar kort daarop was een Nadere Reformatie nodig om de levensstijl van de christen weer gezond te maken.

Deze signalen geven te denken.

Ik vraag: is ‘onder ons’ geen nadere reformatie nodig ten aanzien van onze seksualiteitsbeleving?

Of, anders gezegd (als we de term nadere reformatie willen vermijden): wordt het bijbels onderwijs over seksualiteit en huwelijk ons wel voldoende op het hart gebonden *en* willen we als oudere en jongere christenen daar ook naar leven?

willen we als oudere en jongere christenen daar ook naar leven?

Minister Plasterk (PvdA!) schrijft in zijn Emancipatienota dat meisjes en vrouwen vaak als lustobject worden gezien. Hij wil met name de jongeren via hun eigen media (internet, muziekzenders) waarschuwen voor deze beeldvorming. Ook wil hij dat omroepen een gedragscode afspreken. Het media-aanbod moet ‘veiliger’ worden, vindt hij. We zijn blij met zijn inspanning op dit gebied.

Bij CDA en CU is de zorg om de pornocultuur en alles wat daarmee samenhangt van oudere datum.

We komen vandaag op de koffie met al die (door libertijnen in de jaren ’60 en ’70 van de vorige eeuw gepromote) seksuele vrijheden. Vreemde schoonheidsidealen (tot aan borst- en vagina-correcties toe!) zijn populair.

“Onder druk van vrouwenbladen, de medicijnen- en cosmeticahandel, de commerciële zenders, de voedingsindustrie (‘slankproducten’), particuliere klinieken en al hun miljarden verdienende toeleveranciers moeten vrouwen er net zo uit zien als de opgepompte en gefotoshopte pornosterren. Dat leidt tot onzekerheid en onbehagen, zowel bij vrouwen als bij mannen” (*Friesch Dagblad*, hoofdartikel, 5 oktober 2007).

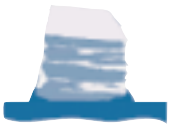
Groepsverkrachting

Jonge jongens moesten zich verantwoorden voor groepsverkrachting. Ze bleken tot verbazing van de rechters nauwelijks door te hebben dat ze iets hadden gedaan wat niet hoort of strafbaar is. *Indien openbaring ontbreekt, verwildert het volk...* (Spr. 29:18a, vert. 1951). Meisjes die het slachtoffer werden, schenen niet te beseffen dat je seks ook kunt weigeren. De ‘bimbo-cultuur’ vind je niet alleen in de stad maar ook op het platteland. Ook daar zijn meisjes die seks aanbieden in ruil voor een flesje zoete alcohol en jongens die zonder enige schroom op hun aanbod ingaan.

Natuurlijk wordt minister Plasterk tegengesproken. En natuurlijk weer door de libertijnen, de vrijdenkers. Nederland zou weer terug zijn bij de spuitjeslucht van de jaren ’50 (Femke Halsema). Deze bevlogen politica van Groen Links heeft niet door dat er protest moet komen tegen de gebundelde macht van amor en mammon (zeg maar: van seks en commercie).

Ook in gereformeerde kring.

Ik lees in een advertentie van De Driehoek: “Over sommige geheimen kun je maar beter praten...” en “Je dwangmatige zoektocht naar

porno op tv, internet en sekslijnen verstoort je relatie met je partner en met God. Dat ervaar je elke dag. Heb de moed je aan te melden voor de therapiegroep psychopastorale hulp bij seksverslaving... Ook als je partner seksverslaafd is, kun je hier terecht voor hulp en advies". Kennelijk zijn deze advertenties nodig. Rob Hondsmark (*Ref. Dagblad* van 15 oktober 2007) meldt dat erotiserende tijdschriften ook in de reformatorische gezindte in grote aantallen gelezen worden. Gereformeerde christenen worden dus sterk beïnvloed door het denken van de onchristelijke maatschappij. Wie vertelt onze jongeren nog dat erotiek oorspronkelijk door God zelf is bedacht als positief en zuiver?

als de maatschappij het niet van ons hoort en ziet, van wie dan wel?

Hondsmark is directeur van de stichting Chris. Deze christelijke telefonische hulplijn kent een jaarlijkse top drie waarbij al jaren seksualiteit op de eerste plaats staat. Er komen bij Chris vragen van jongeren binnen waar zelfs de vrijwilligers achter de telefoon rode oortjes van krijgen. Hondsmark constateert dat onze jongeren veel verder uit de koers zijn geraakt dan wij als volwassenen (ouders voorop) denken. Wat bij Chris ook opvalt is dat veel jongeren hun vragen niet kunnen of durven stellen aan hun ouders.

Uit onderzoek blijkt dat 88% van de jongeren meer had willen horen over seksualiteit van zijn of haar ouders. En dan niet over de biologie, maar bijvoorbeeld over de emotionele verschillen tussen man en vrouw.

Wij hebben als ouders de taak onze jongeren te onderwijzen, te bemoedigen en te helpen staande te blijven in onze verseksualiseerde maatschappij.

We hebben als christenen ook een taak naar de maatschappij die het spoor bijster is. Als de maatschappij het niet van ons hoort en ziet, van wie dan wel? We ontvingen van de Maker van huwelijk, relaties en seksualiteit goede instructies. Die houden we toch niet voor onszelf?

Opvoeding.

Het zou toe te juichen zijn als ouders opener over seksualiteit zouden durven praten. Het is goed als ouders hun kinderen leren om te gaan met grenzen en discipline en met begeerten op allerlei gebied. Als de seksuele opvoeding is ingebed in het gezinsleven dan krijgen kinderen de belangrijkste bagage mee voordat ze in de puberteit komen. In die leeftijdsfase wordt het moeilijker om als ouders met je kind te praten. Het is niet zo gek dat jongeren dan hun vragen niet meer aan hun ouders stellen. Dat past bij hun ontwikkeling en heeft te maken met het feit dat seksualiteit onder de bescherming van de schaamte ligt.

Belangrijk is dat er ook op de catechisatie en op school ruimte is voor het gesprek over seksualiteit.

Jonge mensen lopen dagelijks aan tegen vastgelopen relaties, ongezonde beleving van seksualiteit en de schadelijke gevolgen van grensoverschrijdend gedrag, incest in christelijke kring en de eenzaamheid als gevolg hiervan enz, enz.

Een samenleving die open en bloot vrije normen over seksualiteit etaleert... en een taboe in christelijke gezinnen... dat vraagt om moeilijkheden!

Het blijkt dat in veel christelijke gezinnen de bijbelse waarde van seksualiteit niet wordt overgedragen. Vaak niet zozeer uit onwil, maar vooral uit onzekerheid en onvermogen. Onze jonge mensen moeten ervan doordrongen zijn dat seksualiteit een geweldig geschenk van God is. En dat er iets kapot gaat door vrij seksueel verkeer. "Wie wat bewaart, heeft een rijke schat" (S. Brons- V.d. Wekken, in: *Ref. Dagblad* van 19 oktober 2007). Jongeren die geen zuivere kijk op seksualiteit hebben, rommelen maar wat aan. Vertel als vader maar hoe je omgaat met foute internetsites. En als moeder dat je in je verkeringsstijd afspraken moest maken omdat het seksuele verlangen je anders te sterk werd. Ouders kunnen gelukkig nog altijd voorbeeldfiguren zijn!

Lezen: Ezechiël 23.

Ds. Jan Blok is predikant van de Gereformeerde Kerk te Spakenburg-Zuid.

Participatie, participatie en nog eens participatie!

Vrouwen op de arbeidsmarkt

Participatie is een toverwoord. De arbeidsmarkt heeft iedereen nodig. Vooral betaald werk telt! Tegen die achtergrond is het nuttig de ideologie van arbeidsparticipatie door vrouwen, maar niet minder door anderen van kritische kanttekeningen te voorzien. De economische participatiedoelstelling heeft te weinig oog voor de andere velden van het leven, waarop mensen actief zijn, of zo u wilt participeren

J. Westert ■

Het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) concludeert in 'Nederland Deeltijdland' dat vrouwen met kleine deeltijdbanen gemiddeld ongeveer twee uur per week meer zouden willen werken. Als alle vrouwen deze wens zouden uitvoeren levert dat ongeveer 3,5 miljoen uur werktijd op. Er ontstaat een arbeidspotentieel van 87.000 banen. Er werken nu anderhalf miljoen vrouwen met deeltijdbanen.

- Vrouwen met een baan van 12 uur of minder 557.000
- Vrouwen met een baan van 12-19 uur per week 551.000
- Vrouwen met een baan van 20-24 uur per week 400.000

Naast de vrouwen met kleine deeltijdbanen is er ook nog een deel vrouwen die wel willen werken maar dat nog niet doen. Van de niet uitkeringsgerechtigden (nuggers), willen er 453.000 wel aan de slag. Voor deze groep speelt het aspect dat hun vraag naar arbeid niet aansluit op het aanbod op arbeid. Hier ligt vooral een opleidingsvraagstuk. De regering heeft een Taskforce Deeltijdarbeid in het leven geroepen onder voorzitterschap van Pia Dijkstra. Het doel is vrouwen te bewegen gemakkelijker een *omvangrijker* baan te ambiëren. Want het zijn niet alleen vrouwen met kinderen die in een kleine deeltijdbaan werken. Ook veel vrouwen die geen of niet meer zorg voor de kinderen hebben, werken in een deeltijdbaan. Uit onderzoek blijkt dat het opleidingsniveau van groot belang is voor de omvang van de baan. Van vrouwen met een wetenschappelijke opleiding werkt 80% meer dan 24 uur. Van

vrouwen met een mbo-achtergrond is dit de helft minder, terwijl van deze groep ook 36% nog eens niet op de arbeidsmarkt actief is.

Alle 'hands' aan dek

In het kader van de 'alle hands aan dek-doelstellingen' van het kabinet om meer mensen aan het werk te krijgen om zo de vergrijzing te lijf te kunnen, is de Taskforce Deeltijdarbeid ingesteld om het aantrekkelijker en aanlokkelijker te maken voor vrouwen om te participeren. Voor ouderen geldt eenzelfde benadering: *participeer langer!* Participatie is een soort toverwoord geworden om duidelijk te maken, dat we iedereen hard nodig hebben. Betaalde arbeid is haast het enige dat telt. Enkele decennia geleden luidde het motto van het kabinet: werk, werk en nog eens werk! Vanwege de werkloosheid diende alle aandacht gericht te worden op het scheppen van werkgelegenheid.

Het thema 'werk, werk en nog eens werk' is geëvolueerd tot 'participatie, participatie en nog eens participatie'. Met dien verstande: nu hebben we alle handen en uren nodig vanwege de krappe arbeidsmarkt en de vergrijzing. Het motief is anders geworden. In een apart artikel zal ik aandacht schenken aan de veranderde betekenis van arbeid in onze samenleving.

Koploper deeltijdarbeid

Ik startte deze bijdrage met name vanwege de positie van vrouwen op de arbeidsmarkt. Nu is de werkende vrouw een normaal verschijnsel in onze samenleving. Wie nog eens terug leest, hoe we daar in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw over dachten, ziet opmerkelijke verschillen. Zo hanteerden schoolbesturen soms de regel dat een gehuwde vrouw niet mocht blijven werken. Nu bestaan scholen, omdat er werkende vrouwen zijn! Het is echter ook een breed gedeeld gegeven, dat de meerderheid van de werkende vrouwen kiest voor de combinatie werk en zorg. Nederland is koploper deeltijdarbeid. Slechts 40% van de vrouwen in Nederland kan momenteel op eigen benen staan. Het merendeel verdient minder dan 70 % van het nettominimumloon. Omdat alle 'hands' aan dek moeten in bijvoorbeeld zorg en onderwijs is het beleid er op gericht iedereen meer aan het werk te krijgen.

nu bestaan scholen, omdat er werkende vrouwen zijn!

Betaald werk is geen wens meer, participatie wordt een must. De Tasforce Deeltijdarbeid is speciaal in het leven geroepen om knelpunten weg te nemen en een cultuuromslag te stimuleren. Nu is er niets mis met deelname van vrouwen en anderen aan arbeid. De participatiedoelstellingen krijgen echter iets dwingend en eigen keuze-mogelijkheden lijken minder gewaardeerd te zijn.

Opvattingen over de rol van de vrouw

Het christennetwerk GMV vroeg mij onlangs om enige opmerkingen te maken voor een project rond de arbeidsparticipatie van vrouwen van 40+. Nu is die grens tamelijk willekeurig en schuift deze ook steeds verder op, als het gaat om keuze van vrouwen met betrekking tot het deelnemen aan arbeid. Arbeidsdeelname zal daarom ook voor 40+ vrouwen veel meer gaan mee ademen met de noodzaak, ook financieel. Dat vraagt het stimuleren van een stevige levenshouding en zicht op een goede balans met de andere velden van het leven. Overigens niet alleen van vrouwen. De moederschapcultuur plaatst mannen nog steeds in een tweede rangpositie als het gaat om hun opvoedingsrol. Een derde van de vrouwen en ruim de helft van de mannen vindt de vrouw beter geschikt om voor (kleine) kinderen te zorgen. De opvattingen van jongeren over de rol van de vrouw in het gezin verschilt niet wezenlijk met die van twintig jaar geleden, zo bleek uit onderzoek. De noodzaak van de behoefte aan arbeid, de druk om te participeren, valt nauwelijks te negeren. Het gaat om de vraag: welke keuze maken wij ten aanzien van de dienst van ons leven. Dat is de vraag naar zaken die de grootste betekenis hebben in ons leven. Zo vinden we in ons land dat kinderen bij voorkeur door de eigen ouders moeten worden verzorgd en opgevoed. Mannen en vrouwen blijken beiden te vinden dat vrouwen minder uren moeten werken als er kinderen zijn. Van vaders wordt dat veel minder verwacht.

Andere velden van het leven

De nadelen van de deeltijdeconomie gaan zwaarder wegen op een arbeidsmarkt waar ieder nodig is. Dat beperkt de keuzevrijheid en maakt het dogma van arbeidsparticipatie tamelijk dominant. Vrijwilligerswerk, gemeentewerk, bestuurlijk werk, gezin en mantelzorg zijn blijvende velden van het leven, die daarom onophoudelijk en vasthoudend gestimuleerd moeten worden bij mannen en vrouwen. De gebrekkige waardering van onbetaalde arbeid zorgt voor achterstand op deze gebieden. Het combinatiescenario van ca. 1,5 baan binnen een gezin staat onder druk vanwege de participatiedrive. De keuzevrijheid voor vervulling van taken op alle levensvelden zie ik sneuvelen ten faveure van het politiek-economische doel van arbeidsparticipatie. Vrouwen geven aan, dat ze gemiddeld ruim 2 uur meer willen werken dan ze nu doen.

De generatie 40+ vrouwen wordt steeds meer in het arbeidsproces opgenomen. Die ontwikkeling is een gegeven vanwege het feit, dat de jonge vrouwen die nu van deze generatie deel gaan uitmaken niet anders gewend zijn. Ik vraag mij af welke kijk zij, net als overigens mannen hebben op participatie op de andere levensvelden. Ik vermoed dat vrouwen, die nu vooral actief zijn in het vrijwilligerswerk steeds vaker de laatste der Mohikanen zullen zijn. De leeftijd van de vrouwen van deze generatie zal vooral oplopen. Hun aantal zal afnemen. Ook de economische noodzaak om terwille van het gezins- of persoonlijk inkomen te blijven werken zal arbeidsdeelname stimuleren. Het blijft nodig terwille van de balans te blijven werken aan flexibiliteit en weerbaarheid. Daarom wil ik in deze bijdrage het hebben over enkele statements over de wijze waarop we reageren op het thema arbeidsparticipatie. Ik vraag met name aandacht voor het ideologische aspect verbonden aan dit begrip.

Relativeer participatie

Hoewel de deelname aan betaalde arbeid onder druk van de vergrijzing omhoog zal moeten, lijkt het mij voor een club als het GMV nu juist van belang de ideologische visie, die opgesloten zit in het participatiedenken regelmatig aan de orde te stellen en te ontmaskeren. 'Wie niet participeert, zal ook niet eten', is de moderne vertaling van een bekende bijbeltekst.

opwaardering van betaalde arbeid, participatie, heeft met de roepingsidee niets van doen

Participatie benadrukt dat werken (betaald) een enorme status heeft. Wie niet werkt, staat al gauw overal buiten, participeert niet en wordt gemarginaliseerd. Het participatie-ideaal vertegenwoordigt ook een tamelijk seculiere ideologie. Door christenen is arbeid vooral geplaatst in het teken van de roepingsidee: arbeid doe je tot eer van God en heil van de naaste. Arbeid is dienst. De opwaardering van betaalde arbeid, participatie, heeft met de roepingsidee niets van doen. Participatie is gewoon bittere noodzaak. Wat dat betreft heeft 'werken in het zweet des aan-

schijns' nog weinig aan actuele waarde verloren. Kapitalisme, emancipatie, technologisering en automatisering, globalisering en vergrijzing ondermijnen iedere mogelijkheid om (betaalde) arbeid te ideologiseren. Je ziel en zaligheid in je werk zoeken, krijgt er iets zeer betrekkelijks van. De zegen van de arbeid, zoals deze vanouds in christelijke kring is benaderd, mag in de huidige geseculariseerde wereld waar het economische domineert en roeping een woord zonder inhoud is geworden, sterker benadrukt worden. Daartoe lijkt mij ondermeer een organisatie als het GMV op aarde. Zonder af te willen doen aan het belang van goede combineerbaarheid van arbeid en zorg, wil ik afsluiten met enige relativerende statements met betrekking tot betaald werk en participatie.

Relativeer onafhankelijkheid en economische zelfstandigheid

Participatie vertegenwoordigt ook het emancipatiestreven naar economische zelfstandigheid en onafhankelijkheid. Het past in het beeld van een samenleving die hoog opgeeft van het ideaal van de zelfontplooiing en individualisering. Deze beide thema's zijn echter nogal op je 'zelf' gericht. Maar als het echt gaat om je roepingsidee te verstaan, moet datgene wat je nastreeft een bredere horizon hebben. Het aspect van roeping en zin raakt het leven met al zijn velden en taken. Het is goed om dat aspect ook mee te wegen in de benadering van het vraagstuk van arbeidsparticipatie. Marx betoogde ooit: 'de politieke economie kent de arbeider alleen als werkdier'. Dat hield het economisch raderwerk draaiende. Het ware doel van arbeid is niet meer de mens, maar het geld. Economische zelfstandigheid en onafhankelijkheid zijn emancipatoire doelen. Zij moeten vrouwen bevrijden van hun ondergeschikte positie. Vrouwen hebben daar in het verleden onder geleden. In dat opzicht heeft emancipatie van de vrouw veel meer gelijkwaardigheid gebracht. In christelijke termen: God schiep de mens; Hij onderscheidde naar man en vrouw, maar niet in termen van meer of minder waarde. De vrouw komt in arbeid, opleiding etc. geen andere positie toe dan de man. Het emancipatie-ideaal van zelfontplooiing en zelfstandigheid gaat echter voorbij aan het feit, dat werkelijke onafhankelijkheid niet bestaat. De vrouw mag dan bevrijdt zijn van het aanrecht, maar de arbeidsparticipatie brengt ons een nieuwe afhankelijkheid. Participeren is een must in het arbeidsbestel. Wie geen betaald werk heeft, geniet geen sociale zekerheid.

keuzevrijheid is een uitgangspunt dat de balans tussen betaalde en onbetaalde participatie kan bevorderen

Deze doelen gaan ook voorbij aan het feit dat de mens is geplaatst op meerdere velden van het leven: familie, gezin, huwelijk, buurt, kerk, staat. Deels gaat het om netwerken, die niet vrijwillig zijn te kiezen (familie). Niet het individuele, maar het gemeenschappelijke wordt benadrukt. In het streven naar een goede balans in werk is dat

van belang. Keuzevrijheid is een uitgangspunt dat de balans tussen betaalde en onbetaalde participatie kan bevorderen.

Uit onderzoeken blijkt dat meer (hoogopgeleide) vrouwen op dit moment meer zouden willen zorgen. Uit het onderzoeken naar het bevorderen van de uitbreiding van het aantal uren deeltijdwerk blijkt dat vrouwen niet zomaar genegen zijn tot meer uren werk. Met Maarten Verkerk zou ik tegen de powerfeministen willen zeggen: die keuze is heel legitiem. Enige relativering van het streven naar zelfstandigheid en zelfontplooiing door een organisatie als het GMV kan daarom geen kwaad.

Benadruk combineerbaarheid van de velden van het leven

In de bovenstaande uitgangspunten heb ik getracht om de cultivering van het huidige arbeid- en participatie-ethos te relativeren. Veel werk moet gewoon gebeuren. De arbeidsmarkt kampt met tekorten (zorg, onderwijs). De vergrijzing benadrukt de noodzaak van een hogere arbeidsparticipatie. Het handhaven van ons welvaartspeil en de vrijetijdssamenleving doen dat niet minder. Willen we op een hoog niveau blijven leven, is een hoge graad van participatie een must. Dat vraagt om uitbreiding van het aantal uren betaalde arbeid. Op dat terrein zijn er vele mogelijkheden. Het streven naar een hogere deelname van 40+ vrouwen aan betaalde arbeid (wat ik overigens een tamelijk arbitrair leeftijdscriteriumcriterium vind), van vrouwen in het algemeen, van iedereen door betaalde arbeidsduur op week- of levensbasis te verlengen. Dat is een kwestie van goede prioriteiten stellen. Voor de afweging van goede prioriteiten hoort ook dat participatie de mogelijkheid open moet houden om goed te kunnen functioneren op de andere velden van het leven. Combineerbaarheid van gezin, van familie met vrijwilligerswerk is daarbij van belang. De dynamiek van het arbeidsbestel in een moderne samenleving vraagt om een hoge mate van flexibele en combineerbare keuzemogelijkheden. Flexibiliteit is een van de belangrijkste kenmerken van onze tijd. De waarde van de andere velden van leven moet je niet onder laten sneeuwen in de discussie over participatie. De wijze waarop gezinnen, mannen en vrouwen dat willen verdelen komt het eerst henzelf toe. Keuzevrijheid is daarom een goed uitgangspunt.

Sterke mannen en vrouwen dienen een flexibele en weerbare levenshouding te kunnen combineren met telkens wijzigende verhoudingen op alle velden van het leven. Het stimuleren van combineerbaarheid en het bieden van een goed afwegingskader (stappenschema) en een proces van coaching zou een betekenisvolle bijdrage door het GMV kunnen zijn aan dit maatschappelijk debat.

Jan Westert is redacteur van *De Reformatie* en directeur van ROC Menso Alting.
Reacties: jan@westert.nl

Zwolse zaken (12)

Indrukken van een synodelid

synode impressies

Onze preses, ds. A. de Snoo, zet bij de opening meteen goed in. Het worden interessante vergaderdagen. Bij de onderwerpen die aan de orde komen zijn we allemaal diep betrokken. En wij niet alleen. Ook de kerken die ons gezonden hebben.

W. Tiekstra ■

Het gaat om het volgende: een reactie geven op de ontvangen brief van de Gereformeerde Kerken (hersteld), besluiten over het rapport van de deputaten Man/Vrouw in de Kerk, nog enkele besluiten met betrekking tot Eredienst en Kerkmuziek. Die over kerkmuziek betreffen nog enkele in eerste lezing vrij te geven liederen. Daarnaast voorstellen over hoe om te gaan met Opwekkingsliederen en Psalmen voor Nu. Een door de preses niet genoemd onderwerp blijkt later ook nog heel wat voeten in de aarde te hebben. De uitnodiging om mee te werken aan een website over homoseksualiteit.

De preses wekt ons op samen te luisteren naar het Woord van God. Er is winst te boeken als je beseft dat ook anderen daarnaar willen luisteren. Hij eindigt met de oproep: Weet je klein voor God, gegrepen door zijn liefde, dan zijn we een eind op de goede weg. In dat licht gaan we aan de slag.

Teleurstelling

De Generale Synode van Amersfoort-Centrum 2005 deed een dringend appel op de broeders en zusters in de Gereformeerde Kerken (hersteld) om in gesprek te gaan. Dit met het doel te werken aan heling van de breuk die in 2003 tot stand kwam. Wij worden immers van Godswege geroepen om te werken aan herstel van de kerkelijke eenheid. De Generale Synode van de Gereformeerde Kerken (hersteld) van Mariëenberg 2006 reageerde afwijzend op dat appèl.

In haar brief lezen we: 'We stemmen er graag mee in dat kerkelijke eenheid een gebod van de Heer is. Dit kan echter alleen plaatshebben in gehoorzaamheid aan Gods Woord en in gebondenheid aan de belijdenis van de kerk. En juist daarom moeten wij helaas vaststellen dat we er niet mee kunnen instemmen om u - zoals wel uw wens is - in uw 'gereformeerde intenties' te aanvaarden.' Waarom dat zo is wordt vervolgens breedvoerig uiteengezet. Tegen het eind

van de lange brief schrijft die synode: 'Van uw aanbod (tot gesprek) zouden we graag gebruik maken, als gebleken was, dat men in de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) weer de noodzaak zag van terugkeer naar Schrift, belijdenis en K.O. Dan zou het ons een grote vreugde zijn om zo spoedig mogelijk te komen tot een gesprek gericht op hereniging. Wat zou dat mooi zijn. Wat zouden we de Heer daarvoor hartelijk danken! Helaas zien wij deze mogelijkheid op dit moment niet.' Voorgesteld wordt met verdriet en teleurstelling van deze reactie kennis te nemen en te berusten in die afwijzende houding van de Gereformeerde Kerken (hersteld). De synode blijkt met dat voorstel niet goed uit de voeten te kunnen. De oproep tot herstel van de breuk blijft naar ons en hen uitgaan. Vandaar dat we besluiten het appèl tot herstel van de broederlijke eenheid te handhaven, hoewel we op dit moment moeten berusten in de afwijzing. Wel krijgen de deputaten Kerkelijke Eenheid de opdracht op dit punt de vinger aan de pols te houden.

Nadat het besluit is genomen gaat de preses ons voor in een aangrijpend gebed. Daarin belijdt hij onze onmacht om tot herstel van de scheur te komen. Hij verwoordt het verdriet dat ons dat doet. De pijn die we daarbij voelen. Ook smeekt hij God of Hij mogelijk wil maken wat ons niet lukt. Hij eindigt met: Laat wat God wil met ons gebeuren.

Voorzichtig

Van de Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken is een brief ontvangen, waarin zij ons uitnodigt mee te werken aan een website 'die de plaatselijke kerken helpen kan om te komen tot een bijbels verantwoord visie op homoseksualiteit en tot een christelijke omgang met homoseksuele gemeenteleden'.

De voorbereidingscommissie stelt voor om aan dit verzoek niet te voldoen. Als een van de rede-

nen wordt genoemd dat vanuit de kerken geen signaal is ontvangen dat er behoefte is aan zo'n internetsite. Vanuit de synode wordt gezegd, dat hiervan een verkeerd signaal naar homofiele broeders en zusters kan uitgaan. Daarom wordt een tegenvoorstel ingediend. Dat voorstel wil de brief in handen te geven van de deputaten Kerkelijke Eenheid. De behandeling van het verzoek past binnen hun instructie. Na uitvoerige bespreking wordt het tegenvoorstel gewijzigd. De brief moet naar het Steunpunt Gemeente Opbouw. Het is zinvol om beschikbare informatie over homoseksualiteit en de omgang daarmee binnen de drie kleine Gereformeerde Kerken uit te wisselen. En het steunpunt moet in staat geacht worden mogelijkheden en randvoorwaarden te onderzoeken en te besluiten tot het al dan niet deelnemen aan een dergelijke website. Dit voorstel wordt aangenomen.

Verlegenheid

In de buitenlandweek hebben we een eerste ronde van bespreking gehad over het rapport van het deputaatschap Man/Vrouw in de Kerk. Die bespreking werd enigszins rommelig, omdat zij telkens onderbroken werd om de afgevaardigden van de buitenlandse kerken in de gelegenheid te stellen hun zegje te doen en de groeten over te brengen. Daarna werden zij ook nog door één van de Nederlandse deputaten beantwoord. Al met al werd het een rommelig geheel. Toch zagen deputaten kans de gestelde vragen (aangevuld met later schriftelijk ingebrachte) netjes te beantwoorden.

Nu zetten we de bespreking voort. Het wordt een brede bespreking. Tal van aspecten worden van alle kanten bezien. Het zou wat ver voeren om u dat allemaal te vertellen. Na een eerste ronde worden er vervolgens tal van voorstellen ingediend. Die vragen daarna ook allemaal weer bespreking. De voorstellen cirkelen wat rond de volgende vragen.

Moet er een theologisch wetenschappelijke studie komen naar de vragen rond de positie en taak van de vrouw in de kerk? De Theologische Universiteit wil die wel verrichten als er een budget voor beschikbaar komt.

Is het wel de taak van de Generale Synode om een kerkbrede bezinning op gang te brengen over de voorliggende vragen? De kerken hebben al genoeg aan hun hoofd en op hun bordje.

Kan er onderzoek gedaan worden naar een eventueel openstellen van het diakenambt voor zusters in de kerk en kunnen daarvoor, bij een positief antwoord, voorstellen aan de volgende GS worden gedaan? De zaak van de vrouwelijke diaken hangt al zo lang boven de markt.

In de beantwoording door deputaten wordt duidelijk dat zij aan hun voorstellen willen vasthouden. Je moet wat doen omdat er in de kerken op dit punt van verlegenheid sprake is. Een verlegenheid die onder andere voortkomt uit het verschil tussen de kerkelijke en de maatschappelijke praktijk. In de maatschappij bekleden tal van vrouwen leidinggevende posities. Terwijl zij in de kerk zijn uitgesloten van het ambt. Deputaten achten het niet goed om overhaast besluiten te nemen (zoals een afgevaardigde uit Zuid-Afrika ook waarschuwde). Daarom stellen zij voor in te zetten op drie sporen. Theologische studie, kerkelijke bezinning en onderzoek naar de praktische inzet van de zusters in de gemeente. Hij wil vooral de

gesprekken in de kerk niet belasten met de idee van de vrouwelijke diaken.

Als het op stemming aankomt blijken alle tegenvoorstellen het niet te halen. De door de deputaten voorgestelde besluiten worden met ruime meerderheid aanvaard. Waarna de deputaten met applaus dank wordt gezegd voor het vele werk door hen verzet.

Onbeslist

We zetten de toetsing van voorgestelde liederen uit eigen kring (LUEK) voort. Nog twee liederen worden vrijgegeven in eerste lezing. Daaronder is een berijming van de Apostolische Geloofsbelijdenis van de hand van ds. Casper Koolsbergen. Ik ken hem nog van toen hij mij als krijgsmachtspredikant opvolgde bij de Verbindingsdienst in Garderen. Hij is Nederlands Gereformeerd predikant. Zijn berijming hoort dus eigenlijk in de categorie liederen uit andere bron (LUAB) thuis. Deputaten zijn het daarmee eens. Daarna komt die categorie liederen zelf aan de orde. Van de voorgestelde tweeënzestig liederen vragen er achttien om bespreking. Daarvan worden er nog twee vrijgegeven. Eén wordt door de deputaten teruggenomen. In totaal worden er dus 46 aan de kerken in eerste lezing aangeboden.

Daarna beginnen we aan de bespreking van het voorstel van deputaten om de bundels 'Opwekking' niet te gaan beoordelen als bron voor selectie van liederen t.b.v. onze bundel, maar het zingen van deze liederen in bijzondere diensten en/of op bijzondere momenten in de liturgie over te laten aan de verantwoordelijkheid van de plaatselijke kerken. Zoals gebruikelijk bij liederen - muziek is nu eenmaal emotie - komen de tongen los. Een interessante discussie ontstaat. Sommige synodeleden zijn hier voor om tegemoet te komen aan de wens van veel jong volwassen kerkleden. Anderen zijn er op tegen. Afspraak is immers dat we alleen zingen wat door de Generale Synodes is goedgekeurd. De uitkomst van de discussie is niet te melden. Vanwege de eindtijd van de zitting wordt de besluitvorming doorgeschoven.

Intussen is er wel een besluit gevallen over het verzoek van de classis Zwolle om de "koersbepaling" met betrekking tot art. 67 van de Kerkorde van de Generale Synode Zuidhorn 2002-2003 aan te passen. Die wijziging houdt in dat 'kerken rekening houdend met de plaatselijke context andere (dan de vrijgegeven) gezangen en liederen in de eredienst mogen gebruiken, mits die beantwoorden aan de generaal-synodaal vastgestelde criteria'. Na brede discussie wordt dit verzoek afgewezen.

Het volgende verslag zal D.V. geleverd worden door mijn geachte mede-afgevaardigde uit Holland-Zuid, br. Siem Verkade. Ik dank hem ook hier voor zijn bereidheid daartoe.

Wiebe Tiekstra

Ds. Wiebe Tiekstra is predikant van de Gereformeerde Kerk te Berkel en Rodenrijs

Gereformeerd Kerkboek gez. 26: Alles wat adem heeft love de Heer

lied van de week

Psalmen in de kerk zingen Nederlandse protestanten sinds de eeuw van de Reformatie in de berijmde, strofische vorm van het Geneefse psalter. Het is een groot goed dat diverse psalmen de afgelopen tien jaar dankzij de selectie van deputaten Kerkmuziek ook in een andere vormgeving beschikbaar zijn gekomen voor de eredienst. Het lied dat voor zondag op het rooster staat, is daar een voorbeeld van: 'Alles wat adem heeft love de Heer' oftewel: Psalm 150.

J. Smelik ■

Een voordeel om andere vormen van psalmzingen te gebruiken, is dat we zo de onberijmde tekst kunnen zingen, waardoor we vanzelf dichterbij de grondtekst blijven dan in een berijmd psalter ooit mogelijk zou zijn.

De tekst van het lied 'Alles wat adem heeft love de Heer' bestaat uit de complete onberijmde tekst van psalm 150, waarbij het laatste vers van de psalm als refrein functioneert dat om de twee verzen gezongen wordt.

De tekstversie van de psalm is afkomstig uit de psalmvertaling van Ida Gerhardt (1905-1997) en Marie van der Zeyde (1905-1990). Toen de dichteres Ida Gerhardt in 1963 om gezondheidsredenen afgekeurd werd als docente klassieke talen, vatte ze het plan op om de psalmen uit het Hebreeuws te vertalen. Daartoe ging ze Hebreeuws studeren, een studie die ze *cum laude* afsloot. In 1966 begon zij het omvangrijke vertaalproject van de psalmen. Ze deed dit samen met Marie van der Zeyde, die zij al vanaf 1916 kende en met wie zij sinds 1956 samenwoonde. Het psalmenproject werd zes jaar later afgerond.

Het psalter van Gerhardt/Van der Zeyde werd door de Intermonasteriële Werkgroep voor Liturgie, waarin zes kerkmusici verenigd waren, getoonzet en in 1975 uitgeven. Ook in de Rooms-katholieke bundel *Gezangen voor*

Liturgie uit 1984 zijn bijna 60 psalmvertalingen opgenomen, waarbij andere toonzettingen gebruikt zijn.

De afgelopen twee decennia zijn psalmcomposities in de volkstaal uit de Rooms-katholieke traditie ook in protestantse kringen bekend en geliefd geworden. Psalm 150 in de toonzetting van Antoine Oomen is één van de meest populaire.

Muziek

Antione Oomen werd in 1945 te Amsterdam geboren. Op tienjarige leeftijd werd hij organist in De Duif en later van de Amsterdamse Chassékerk. Op het Ignatiuscollege kreeg hij muziekles van Bernard Huijbers, die destijds aan de Dominicuskerk verbonden was. Oomen studeerde piano aan het Amsterdamsch Conservatorium. In 1961 werd hij organist van de Amsterdamse Studentenekklesia, een Rooms-katholieke gemeenschap waar de volkstaalliturgie haar intrede had gedaan en waarvan Huijbers destijds de huiscomponist was.

Begin jaren zeventig ontpopte Oomen zich als componist van kerkmuziek. Hij componeerde vooral muziek bij teksten van Huub Oosterhuis, die sinds 1965 voorganger was van de Amsterdamse Studentenekklesia. Tot de

bekendste composities van Oomen behoren het lied 'De steppe zal bloeien' en 'Licht dat ons aanstoot in de morgen'.

Zoals gezegd bestaat het lied 'Alles wat adem heeft love de Heer' uit de onberijmde tekst van Psalm 150, waarbij na de verzen 2, 4 en 6 een refrein klinkt. Het is de bedoeling dat de verzen ('voorzang') gezongen worden door een cantorij of een solist. Het aandeel van de gemeente blijft beperkt tot het zingen van tien noten, namelijk de herhaling van de regel 'Alles wat adem heeft love de Heer'. De compositie zet in met het refrein, waarvan de cantorij/solist de eerste regel zingt. Die regel wordt daarna herhaald door de gemeente, waarbij de laatste drie noten anders zijn dan in regel één. De versgedeelten (waar geen maatstrepen genoteerd staan) moeten op declamatorische wijze, gedacht vanuit de tekst gezongen worden. Maar dat zal voor een cantor/solist die op zijn taak berekend is, duidelijk zijn. Ik noem het toch even om aan te geven dat je de

gemeente (of een deel ervan) niet de versgedeelten moet laten zingen. Ze zijn gewoon niet voor gemeentezang gecomponeerd.

Deze opmerking maak ik omdat de onberijmde psalmcomposities uit het *Gereformeerd Kerkboek* (zoals gez. 19) in sommige kerken als massale gemeentezang worden uitgevoerd, waarbij de hele gemeente - al dan niet in wisselzang - dus zowel de verzen als de refreinen zingt. Dat is erg jammer, want op deze wijze gaat er veel moois verloren. Bovendien, het zingen van psalmen waarbij het volk alleen refreinen zingt, refereert aan de wijze waarop diverse psalmen in de tempelliturgie uitgevoerd zijn. Wanneer u dus een onberijmde psalm wilt gebruiken, zoals 'Alles wat adem heeft love de Heer', neem dan ook de moeite om of een cantorij te formeren of een goede solist in te schakelen.

Dr. Jan Smelik is musicoloog-hymnoloog en woont te Steenwijk.

PERSBERICHTEN

Zendtijd voor kerken

Op D.V. zondag 5 oktober 2008 wordt via Nederland 2 om 11.00 uur een kerkdienst uitgezonden vanuit de Gereformeerde Kerk (v) 'Westerkerk' in Amersfoort. In deze dienst is het thema 'Iets of Iemand'. Voorganger is ds. Atze Buursema. Muzikale medewerking door het Praiseteam van de Westerkerk en Marcel van der Lugt (orgel/piano).

Gave organiseert toerustingsdag

Zaterdag 4 oktober organiseert Gave haar jaarlijkse landelijke toerustingsdag in Barneveld met het thema 'Zegen van de vluchteling'.

Op verschillende manieren zal het thema worden belicht, met als doel: de zegeningen met elkaar ook delen. Koerdische christenen die als moslim naar Nederland zijn gevlucht vertellen over hoe zij een zegen zijn voor asielzoekers en Nederlanders. Spreker Otto de Bruijne zal vertellen wat wij kunnen leren van vluchtelingen en hoe ze voor de Nederlanders tot zegen zijn. Ook in de workshops zal het thema verder vorm krijgen.

De toerustingsdag is bedoeld voor christenen die contact hebben met asielzoekers of daarin geïnteresseerd zijn. Ook voor overige belangstellenden is het een boeiend programma. Doel van de dag is toerusting, onderlinge bemoediging en netwerkvorming.

In de ochtendworkshops krijgen de verschillende werkvelden een plek. Een greep uit de thema's: jongerenwerk, Somaliërs en bezoekwerk. De middagworkshops zijn voor een bredere groep: o.a. Asielzoekers tot Jezus Christus leiden, christenpoliticus over het vreemdelingenbeleid en zegen van de vluchteling voor jezelf en je gemeente.

Tussen de verschillende programmaonderdelen is er muziek en Koerdische zang. In de pauze zijn er stands van de diverse Gave-teams, verkoop van anderstalige christelijke lectuur en is er een multiculturele lunch. Het programma duurt van 10.00 tot 16.00 uur. Voor de kinderen (4-12 jaar) wordt een speciaal programma georganiseerd.

Locatie: Johannes Fontanuscollege, Wethouder Rebellaan 135, te Barneveld. Routebeschrijving en compleet programma staan op de website van Gave.

Heerenveen - nieuw adres ds. P. Groen (per november): Rotstergaastweg 32a, 8452 LA Nieuweschoot

Ermelo - jubileum: Op 19 september was ds. D. Los zestig jaar predikant. Zijn standplaatsen waren: Smilde-Diever (1948), Breukelen en Mijdrecht (1952), Monte Alegre (Brazilië, 1956), Grootegast en Gerkesklooster (1965), 's-Gravenhage-West (1968), Kaapstad (Zuid-Afrika, 1972), Zeist (geestelijk verzorger 'De Wijngaard', 1982). In 1987 ging hij met emeritaat.

Kerkelijk samengaan in Woerden

De Christelijke Gereformeerde Kerk (CGK) in Woerden en de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt (GKv) uit Bodegraven gaan met elkaar een samenwerkingsgemeente vormen. Het betreft hier de leden van de GKv uit Bodegraven die wonen in Woerden. Samen met de CGK, die in Woerden al meer dan 100 jaar bestaat, zullen deze Woerdense leden van de GKv een nieuwe kerkelijke gemeente vormen.

Nederlandse Stichting "Verpleegkundigen voor Israël"

Ook uw steun is nodig!

De V.V.I. stelt zich ten doel:
Israël helpen met de verpleging
van alle bevolkingsgroepen,
ongeacht afkomst en overtuiging.

Verpleegkundige Hulp

discrimineert niet...

Giften graag op giro 3885840

t.n.v. Penn. VVI, Postbus 476,

3440 AL Woerden

Inl.: Secretariaat tel 010-4137951

email: adm.vvi@planet.nl

internet: www.zorg4israel.nl

Ook bemiddeling bij uitzending vrijwilligers

Geef u óm Israël, geef dan vóór Israël

KOSTBAARHEDEN

vertrouwd verzekerd

Weet u wat een
avondmaalstel waard is?
Donatus wel.

speciale verzekeringen voor kerken, zorginstellingen en monumenten

Postbus 500 5240 AM Rosmalen www.donatus.nl tel. 073 - 5221700